

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора,
Щербанюк Оксани Володимирівни
на дисертаційне дослідження Ковтуняк Вікторії Олегівни на тему:
«Процедура внесення змін до конституції: порівняльно-правовий аналіз»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»
від 05.02.2024 р.

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Навіть в умовах триваючої війни продовжується процес, спрямований на демократизацію України. І хоча в умовах воєнного стану внесення змін і доповнень до Конституції не допускається, було б легковажно вилучати проблематику конституційного удосконалення протягом цього часу за межі уваги юридичної науки і практики. Навпаки, в ситуації, коли суспільство перебуває в умовах щоденних екзистенційних викликів, здатність об'єктивно аналізувати складні проблеми, вирішення яких набуде гостроти вже після перемоги, суттєво знизилась. В таких дискусіях нерідко бракує конструктивності, стриманості, а головне – розмежування політичних, історичних, емоційних сапетів питання з одного боку і його юридичної природи з іншого. Тому особливо важливим завданням представників конституційно-правової науки є відмежувати емоційний суб'єктивізм від суто юридичного питань, що торкаються прямо чи опосередковано конституційного процесу в його різних формах. Це завдання матиме велике значення для майбутньої практики Конституційного Суду України.

Відомо, що законопроекти про внесення змін до Конституції розглядаються Верховною Радою України виключно за наявності висновку Конституційного Суду України щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції. Є всі підстави для обґрунтованого припущення, що кількість, обсяг, а головне

значення таких законопроектів після перемоги суттєво зросте. Підстави для рішення Суду про невідповідність змін цим статтям можна поділити на два види: змістовні (внутрішні) та об'єктивно зумовлені (зовнішні).

До змістовних підстав прийняття висновку щодо неможливості внесення змін до Конституції слід віднести: передбачення змінами скасування чи обмеження прав і свобод людини та громадянина; спрямування змін на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

До об'єктивно зумовлених підстав – наявність умов воєнного або надзвичайного стану; наявність фактів розгляду того ж самого законопроекту протягом 15 попереднього року, попередньої зміни відповідного положення Конституції України парламентом того ж самого скликання. Кожна з цих підстав потребує свого уважного та ретельного аналізу, застосування широкого спектру знань і методів дослідження, системного врахування численних факторів і обставин.

Вище викладене свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження Вікторії Олегівни, її теоретичну і практичну значущість.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота Вікторії Олегівни характеризується обґрунтованістю наукових положень, висновків та рекомендацій щодо вирішення низки теоретичних та практичних питань, пов'язаних з удосконаленням процедури внесення змін до конституції з урахуванням досвіду зарубіжних держав, отриманого унаслідок порівняльно-правових методів дослідження.

В основу методології дослідження покладено філософсько-світоглядні, загальнонаукові та спеціально-наукові методи. Порівняльно-правовий метод застосовувався для порівняння законодавства України, відповідного законодавства зарубіжних країн та міжнародно-правових документів, зокрема, для визначення відповідності практики реалізації процедури внесення змін до

конституції України та інших держав Європи. Діалектичний метод дозволив розкрити необхідний взаємозв'язок між конституційним процесом та процедурою внесення змін до конституції, а також дав змогу розглянути конституційний процес через внесення змін до конституції в його розвитку та взаємозв'язку з іншими правовими явищами. Системно-структурний метод використовувався для з'ясування змісту конституційного процесу, зокрема внесення змін до конституції як системного феномена, його місця та ролі в утвердженні засад конституціоналізму, формування конституційного ладу, а також забезпечення та захист праві свобод людини та громадянина. Історико-правовий метод дозволив дослідити розвиток національного конституційного законодавства, визначити знакові для конституційного процесу в Україні події, пов'язані із внесенням змін до Конституції. Метод формальної юридичної логіки дав змогу цілісно розглянути та визначити основні юридичні категорії, що розкривають зміст функціонування конституційного суду під час конституційного контролю актів про внесення змін до конституції.

Теоретичну основу дослідження склали праці таких вчених як: Батанов О., Бориславська О., Джунь В., Домбровський І., Георгіца А., Гергелійник В., Журавський В., Заєць А., Закоморна К., Калюжний Р., Кампо В., Кельман М., Ковальчук В., Копейчиков В., Козюбра М., Копиленко О., Колодій І., Колюх В., Кравченко Т., Кривенко Л., Лунь З., Мартиненко П., Марченко М., Марчук Р., Майданник О., Медушевський О., Медвідь А., Мироненко О., Наливайко Л., Орзіх М., Пархоменко Н., Погорілко В., Речицкий В., Різник С., Стецюк П., Тацій В., Тесленко М., Тодика Ю., Тихий В., Цимбалістий Т., Фрицький О., Цвік М., Шаповал В., Шаптала Н., Шевчук С., Шемшученко Ю. В., Шишкін В., Щербанюк О. та інші.

Джерельну базу дослідження також склали міжнародне й національне законодавство, довідкова література, матеріали науково-практичних конференцій, експертні інформаційні ресурси та ін.

Новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження підтверджується апробацією. Основні наукові положення дисертації та результати досліджень авторки доповідалися та схвалені кафедрою конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет», і на відповідних науково-практичних конференціях, зокрема, міжнародній науково-практичній конференції «Конституційно-правові механізми реалізації та захисту прав людини і громадянина в умовах війни: світовий досвід та Україна» (26 травня 2022 р.).

Основні положення і результати теоретичного та практичного характеру дисертації оприлюднені у восьми наукових працях, з яких три статті опубліковані у фахових виданнях України, три у закордонних виданнях, включених до міжнародних інформаційних і наукометричних баз, а також дві у доповідях на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації Вікторії Олегівни повністю відповідає меті і задачам дослідження.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що робота є першим дослідженням, в якому проведений комплексний аналіз теоретичних та практичних засад процедури внесення змін до конституції України та зарубіжних держав, в першу чергу – членів ЄС.

вперше:

- розмежовано поняття зміни тексту конституції та зміни змісту конституції (без втручання в конституційний текст). Доведено, що зміна змісту конституцій без зміни їх тексту динамічно залежить від нових тлумачень конституцій органами конституційного контролю, іншими органами судової влади, а також від еволюції національних (суспільних) цінностей, відкрито закріплених в текстах конституцій;

- аргументовано юридичну недоцільність зміни преамбул конституцій як їх історичних та мотиваційних частин. Доведено, що потреба зміни преамбули конституції свідчить про необхідність ухвалення її (конституції) нової редакції;

удосконалено:

- концепцію констатуючого конституційного контролю законів про 18 внесення змін до Конституції України в частині незастосування Конституційним Судом України законів про внесення змін до Конституції України, якщо такі були прийняті з встановленими Судом порушеннями Конституції України та за умови відсутності тривалої практики застосування Судом при здійсненні конституційного правосуддя Конституції у змінній редакції;

- науково-практичні підходи до забезпечення збалансованості повноважень Президента України, народних депутатів, Верховної Ради України при внесенні змін до конституції України з метою найбільш дієвої реалізації волі народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні;

- підходи до процедур попереднього (ex ante) та наступного (ex post) конституційного контролю законопроектів та законів про внесення змін до Конституції України;

набули подальшого розвитку:

- пропозиції щодо удосконалення порядку оцінювання Конституційним Судом України конституційності законопроектів і законів про внесення змін до Конституції України для збільшення його ефективності як превентивного юридичного механізму;

- пропозиції щодо збільшення строку конституційного провадження в один календарний місяць для справ про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Доведено, що вагомість питань, порушених в законопроекті про внесення змін до Конституції України в окремих випадках

може становити більшу цінність, аніж потреба оперативного завершення процедури конституційних змін.

Дисертація Ковтуняк В.О. містить наукові положення, висновки, рекомендації, які характеризуються новизною, фундаментальністю, повнотою наукового обґрунтування та є цінними і з теоретичної, і з практичної точки зору. Елементи наукової новизни дисертаційної роботи здобувачки, їх кількість, кваліфікаційні ознаки повністю відповідають нормативним вимогам.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність теми, встановлено зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів дослідження.

У Розділі 1 *«Конституція та конституційний процес: особливості розуміння та співвідношення понять»* проаналізовано сучасні підходи до визначення поняття конституції, розглянуто юридичні властивості, види конституції та їх вплив на процедуру внесення змін до неї, а також досліджено конституційний процес як елемент забезпечення актуальності та дієвості конституції.

Заслуговує на увагу позиція, відповідно до якої конституція є складним соціально-правовим поняттям, зміст якого не видається можливим розкрити лише однією доктринальною концепцією, натомість варто використовувати усе надбання науки конституційного права. Важливими частинами розуміння феномену конституції та її впливу на державотворення й врегулювання суспільних процесів є поняття конституційного ладу, конституціоналізму, теорій про основний закон держави, правові принципи, конституційні цінності та правові звичаї. Не менш важливим є трактування конституції як основного закону держави, що відповідно потребує актуалізації питань ієрархії нормативно-правових актів, превалювання одних актів над іншими, впливу міжнародного

права та міжнародно-правових договорів (як ратифікованих, так і ні). Зрештою процес «установлення» - реалізації установчої влади народу через конституцію, як писану, так і ні, а відтак прийняття конституції, внесення до неї змін, актуалізації її положень та удосконалення норм відповідно до вимог часу, суспільства, зовнішніх та внутрішніх перешкод, - вимагає окреслення у певній термінологічній категорії, яку здебільшого у наукових колах називають «конституційний процес».

У Розділі 2 *«Теоретичні та практичні особливості внесення змін до конституції як частини конституційного процесу»* розглянуто теоретичні підходи до розуміння процедури внесення змін до Конституції України, порядок та особливості внесення змін до Конституції України, а також здійснено порівняльно-правовий аналіз процедури внесення змін до конституції.

Слушним є положення, відповідно до якого зміна змісту конституцій без зміни їх тексту динамічно залежить від нових тлумачень конституцій органами конституційного контролю, іншими органами судової влади, а також від еволюції національних (суспільних) цінностей, відкрито закріплених в текстах конституцій.

Розділ 3 *«Конституційний контроль за процедурою внесення змін до конституції»* присвячено дослідженню конституційного контролю як додаткової гарантії забезпечення належності процедури внесення змін до Конституції України, а також розгляду зарубіжного досвіду конституційного контролю актів про внесення змін до конституції та його співвідношенню з національною практикою.

Ціннісного характеру набуває позиція дисертантки, відповідно до якої наявність дієвого та належно функціонуючого конституційного контролює ознакою конституційної демократії у державі, що вказує на його однозначну важливість та виключну цінність у справі забезпечення конституціоналізму. Натомість, конституційний контроль щодо конституційного процесу, зокрема

внесення змін до конституції має неоднозначне поширення серед демократичних країн. Зарубіжна практика підтверджує, що наявність належно функціонуючих механізмів реалізації установчої влади народу через парламенти може мати достатній та дієвий превентивний механізм порушень прав людини через внесення «шкідливих» змін до конституцій. З іншої сторони, країни «молодої демократії» в переважній більшості потребують додаткового органу для контролю внесення змін до конституції. До таких належить й Україна, ініціативи внесення змін до Конституції якої останніми роками є безпрецедентною, що може мати короткострокові та довгострокові негативні наслідки.

Дисертаційне дослідження завершується обґрунтованими, аргументованими, теоретично і практично цінними фундаментальними висновками, що впливають зі змісту дисертації.

Аналіз дисертаційної роботи свідчить, що дисертантка досягла мети дослідження, дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Зауваження щодо дисертаційної роботи. Незважаючи на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Ковтуняк В.О., варто виокремити певні дискусійні положення:

1. На стор. 26 дисертаційного дослідження міститься положення: «У сучасній юриспруденції пропонуються різні визначення конституції. Зокрема, виокремлюють декілька підходів у формулюванні таких визначень: формально-юридичний, інституціональний, соціологічний, природно-правовий та деякі інші. Кожний із цих підходів дозволяє дослідити ті або інші якості конституції, і для наукових цілей продуктивним було б їх інтегральне поєднання.» Поряд з цим, дисертантка не здійснює відповідного аналізу кожного з виокремлених підходів, не встановлює їх сутність та зміст.

2. Більш детального висвітлення потребує проблематика забезпечення особливого захисту окремих конституційних розділів або положень. У цьому

аспекті вбачається за доцільне висловлення позиції здобувачки щодо зіставлення національного та зарубіжного законодавства у цій сфері.

3. Виходячи з результатів дослідження, формується уявлення про обов'язкову участь народу у прийнятті конституційних актів задля забезпечення їх легітимності та належного виконання. Так, дисертантка стверджує, що «прийняття Конституції на Всеукраїнському референдумі не лише підвищило б легітимність Основного закону, але й стало б потужним об'єднавчим поштовхом для формування модерної української політичної нації, актом започаткування нового етапу розвитку Української держави на нових і справжніх засадах демократії». Не заперечуючи таку позицію, вважаємо, що дисертантці на публічному захисті доцільно було б більш детально обґрунтувати такий висновок.

4. У рамках дисертаційного дослідження варто було б дослідити роль громадськості у процесі внесення змін до конституції, активність громадських об'єднань та їхній вплив на прийняття конституційних змін.

5. Робота містить незначні орфографічні помилки.

Зазначені зауваження носять рекомендаційний характер та не впливають на високий фундаментальний рівень праці, поданої до захисту.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено в наукових статтях, що опубліковані у періодичних наукових фахових виданнях, тезах наукових доповідей та повідомлень на науково-практичних конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Виконане дисертаційне дослідження є актуальним, має наукову новизну та практичну цінність. Дисертаційна робота характеризується ґрунтовністю.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Ковтуняк Вікторії Олегівни на тему: «Процедура внесення змін до конституції: порівняльно-правовий аналіз» є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, котрі передбачають вирішення низки теоретичних та практичних питань, пов'язаних з удосконаленням процедури внесення змін до конституції з урахуванням досвіду зарубіжних держав, отриманого унаслідок порівняльно-правових методів дослідження.

Вище викладене дає підстави вважати, що дисертація Ковтуняк Вікторії Олегівни на тему: «Процедура внесення змін до конституції: порівняльно-правовий аналіз» та рівень наукової кваліфікації здобувачки відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» №40 від 12.01.2017 р. (із змінами та доповненнями), а дисертантка **Ковтуняк Вікторія Олегівна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

завідувач кафедри процесуального права
юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
доктор юридичних наук, професор

Підпис *Щербанюк Оксана*
Учений секретар Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Щербанюк Оксана
"04" лютого 2024

**Щербанюк
Оксана
Володимирів
на**

Автор цифрового
підпису Щербанюк
Оксана
Володимирівна
Дата: 2024.02.05
09:34:52 +02'00'

Оксана ЩЕРБАНЮК